

ELLEN KEY – UUDEN KODIN, LASTENKASVATUKSEN, KOULUN JA YHTEISKUNNAN ASIANAJAJA¹

Juhani Tähtinen

Ruotsalainen opettaja, luennoitsija, kansanvalistaja, kirjailija, taidekriitikko ja kulttuuriradikaali Ellen Key (1849–1926) oli aikansa herättäjä, yhteiskuntakriitikko ja tulevaisuuden visioija, jonka eri ajatussuuntia yhdistelevä yhteiskuntakritiikki ja ideaalitulevaisuuden hahmotelmat sekä ihastuttivat että vihastuttivat hänen aikalaisiaan. Toisille hän antoi eheyttävän näkökulman korostaessaan perheen, äitiyden ja kotikasvatuksen merkitystä sekä paremman yhteiskunnan mahdollisuutta. Toisia hänen pureva yhteiskuntakritiikkinsä, yksilöllisyyden ja vapauden korostuksensa, naisnäkemyksensä, sosialisminsa sekä antikristillisyytensä vihastutti. Yhdistäessään monia vastakkaisiakin käsityksiä hänen kritiikkinsä osui laajasti monelle taholle. (Ks. laajemmin Keyn saamasta vastaanotosta Lengborn 1977, 130–136.) Ellen Key itse kokikin tullessaan kotimaassaan väärinymmärretyksi tai kokonaan ohitetuksi. Hänen mukaansa esimerkiksi *Barnets århundrade* -teokseen, joka oli saanut muualla Euroopassa laajaa huomiota – ei oltu Ruotsissa viitattu muutoin kuin haettaessa syitä ajan lasten ja nuorten turmeltuneisuuteen, itsevaltaisuuteen ja itsekkyyteen (BÅ II, 191–201, 2.p 1912). Itse hän näki tuotantonsa kaiken lävistävänä tavoitteena olevan aikansa ihmisten, etenkin nuorison, herättäminen sielujensa kasvattamiseen ja elämänsä "kaunistamiseen" (Lifslinjer 1:1, xi). Uskollisimmat kannattajansa hän löysi aikansa idealistisista kulttuuriradikaaleista – joiden prototyypiksi hänet itsensäkin voi oikeutetusti lukea – ja osasta sosialisteja, jotka yrittivät uudistaa vallitsevia tapoja ja kulttuuria (Ambjörnsson 1976).

Se, että Key yhdisteli luovasti keskenään vastakkaisia suuntauksia, saa vieläkin, noin sata vuotta niiden esittämisestä, lukijan mielenkiinnon heräämään. Hän herättänee myös edelleen toisten ihastuksen ja toisten vastustuksen, kuten hänen aikalaistensakin piirissä. Vieläkö Keyn evolutionistis-humanistisella yhteiskuntakritiikillä ja kasvatuserittelyllä on kosketuspintaa postmodernissa relativismissa eläville, vai onko aika auttamattomasti ajanut hänen käsitystensä ohitse? Tässä artikkelissa tarkastellaan, minkälaista "uutta" yhteiskuntaa, ihmisyyttä, perhettä, kasvatusta ja koulutusta Ellen Key peräänkuulutti ja mikä oli hänen aikaansa ja aikalaisiinsa suunnatun kritiikkinsä keskiössä. Hänen taustafilosofiaansa sivutaan tässä vain sen verran, minkä oletetaan olevan tarpeellista hänen ajatustensa ymmärtämiseksi. Näistä kiinnostuneen kannattaa tutustua lähemmin hänen omiin teoksiinsa, joissa hän tekee laajasti selkoa elämäntutkimuksensa perustoista, sekä Wittrockin (1954), Ambjörnssonin (1974; 1976) ja Lengbornin (1977) kirjoituksiin ja teoksiin. Tässä kirjoituksessa ohitetaan lähes tyystin myös Keyn naiskäsitys ja siihen liittyvä naisten koulutus- ja kasvatuskysymys. Tätä kysymystä olen käsitellyt toisaalla (Tähtinen 2003). Tässä kirjoituksessa keskitytään ennen kaikkea Ellen Keyn kasvatuserittelyyn ja hänen esittämänsä tulevaisuuden kasvatuksen ja koulutuksen lähtökohtiin.

¹ Artikkelini on aiemmin julkaistu teoksessa Raija Huhmarniemi, Simo Skinnari & Juhani Tähtinen (toim.) 2001. Platonista transmodernismiin. Juonteita ihmisyyteen, ihmiseksi kasvamiseen, oppimiseen, kasvatukseen ja opetukseen. Suomen kasvatustieteellisen seuran Kasvatusalan tutkimuksia – Research in Educational Sciences 2, 321–351. Tekstiä on jonkin verran stilisoitu.

Ellenin elämä ja elämäkatsomuksen pääpiirteet

Ellen Key syntyi vuonna 1849 joulukuun 11. päivänä vanhempiansa ensimmäisenä lapsena Sundholm-kartanossa Västervikissä. Myöhemmin hän sai rinnalleen neljä sisarusta. Kartanossa vietettiin ajalle tyypillistä herraskartanoelämää, mikä antoi oman leimansa Ellenin maailmankuvan muotoutumiseen. Hänen äitinsä Sophie oli kreivi Carl Possen tytär. Hänen isänsä Emil Keyn suku oli muuttanut Skotlannista Ruotsiin 1600-luvulla. Emil Key oli hyvin monipuolinen persoonallisuus, joka toimi sanomalehtimiehenä, kirjailijana ja kumouksellisena liberalistipoliitikkona, joka varsinkin nuorempana ajoi voimakkaasti liberalistisia ja porvarillisia vapauksia, oikeuksia ja reformeja. Vanhempana hänen kumouksellisuutensa laantui, ja 1880-luvulla hän katsoi näiden vaatimusten saaneen aivan uudenlaisia, jopa vaarallisia sisältöjä ja painotuksia, joita hän ei voinut hyväksyä. Isä ja tytär ajautuivatkin rajuihin konflikteihin Ellenin radikaalien ja yksilöllisyyttä korostavien näkemysten johdosta. Heidän välinsä katkesivat lähes tyystin Emil Keyn viimeisinä vuosina. (Ambjörnsson 1974, 122–132; 1976; Bendt 2000, 17–24.)

Ellen Key oli varsin pitkälle itseoppinut. Tämä selittää osaksi hänen kotikasvatuksen ja yksilöllisen koulutuksen sekä koko elämän läpäisevän itsekasvatuksen ja -kehityksen korostuksensa. Varhaislapsuudessa häntä opettivat äiti ja myöhemmin kotiopettajattaret. Opetus oli kuitenkin epäsäännöllistä. Hän oppi lukemaan varhain isoäitinsä johdolla. Kirjat muodostuivatkin hänen pääasialliseksi opinlähteekseen, minkä mahdollisti lapsuudenkodin laaja kirjasto – myöhemminkin hän korosti hyvien kirjojen merkitystä lasten ja nuorten kehittymiselle ja oppimiselle (BÅ II, 139–143). Ellen Key hankkikin itsenäisesti harvinaisen laajan kulttuurintuntemuksen ja sivistyksen, johon sisältyivät niin filosofian klassikot kuin moderni luonnontiede.

Ellen Keyn isän valinta parlamentaarikoksi vuonna 1868 ja perheen muutto Tukholmaan avasivat Ellenille aivan uuden maailman. Toimiessaan pitkään isänsä poliittisena sihteerinä hän tutustui sisältäpäin aikansa poliittiseen maailmaan ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Tukholmaan muutto mahdollisti hänelle myös opiskelun aivan eri lailla kuin aiemmin. Hän kävikin heti Tukholmaan muutettuaan vuosina 1868–1872 Jenny Rossanderin naisille suunnatun oppikurssin. Siihen sisältyi niin historiaa, taidehistoriaa, äidinkieltä kuin luonnontieteellisiäkin aineita. Nämä jäivät hänen ainoaksi muodolliseksi koulutukseksi. Näiden rinnalla hän kävi kuuntelemaan erilaisia luentoja ja lainasi kirjastosta aikansa uusimpia kirjoja. (Lengborn 1977, 17; Bendt 2000, 24–25.)

Darwiniin ja Herbert Spenceriin Ellen Key tutustui syvällisemmin 1870-luvulla. Evolutionismista rodunjalostamisnäkemyksineen muodostuikin yksi hänen ajattelunsa keskeinen perusta: evoluutio yhdessä ihmisten omien toimien kanssa mahdollisti ihmiskunnan kehittymisen paremmaksi ja todellisen sivistystason kohoamisen. Tähän liittyi muun muassa Keyn korostama lasten oikeus kunnollisiin ja terveisiin vanhempiin samalla, kun hän korosti vanhempien, erityisesti äidin, merkitystä ja vastuuta lastensa suhteen. Hän olisi ollut valmis rajoittamaan vanhempien rajatonta oikeutta lapsiinsa nähden. Lapset ja kasvatusta oli nähtävä laajempaan yhteiskunnalliseen kysymyksenä: laajasti ymmärrettynä kyse oli koko ihmiskunnan tulevaisuudesta. (BÅ I; Bruhn 1968, 89–91.) Keyn kasvatustajattelun perusta nojasikin pitkälti evolutionismiin. Etenkin Herbert Spencerin vaikutus oli merkittävä tässä suhteessa. Yleisestikin Key luotti aikansa luonnontieteisiin, joihin hän laski myös psykologian ja ensiaskeliaan ottavan lapsipsykologian. Keyn mukaan "ajan käskysanoja kirjoitti luonnontiede, ei uskonto". Tulevaisuudessa, uskoi hän, nämä toisivat ihmisten tietoisuuteen uusia sielun

voimia ja henkisiä lakeja, jotka uudistaisivat merkittävästi kasvatuksen menetelmiä. Toisaalta johdonmukaisena individualistina hän ei voinut hyväksyä evolutionismiin ja luonnontieteisiin liittyvää materialistisuuden korostusta. Hänen mielestään henkeä ei voi redusoida kokonaan materiaan. (Kvinnorörelsen, 176–179; BÅ 1, 11–27.)

Luonnontieteen lisäksi ajan toisella uudella ilmiöllä, sosialismilla, oli erittäin suuri vaikutus Ellen Keyn ajatteluun. Hän tutustui siihen syvällisemmin 1880-luvulla. Myöskään sen kaikkein jyrkimpiä, materialistisia, lähtökohtia hän ei voinut hyväksyä. Ihmiskunnan historiaa ei voi hänen mukaansa redusoida pelkäksi taloudelliseksi "mahakysymykseksi". Tuotantovälineiden omistus ei koskaan ollut tuonut mukanaan merkittävää ihmisyyden ja persoonallisuuden kasvua, vaikka elinolosuhteiden parantaminen on toki tärkeää: tämä luo osaltaan pohjaa uudelle yhteiskunnalle, moraalille ja sivistykselle. Myöskään sosialismin yksilökielteisyyttä Ellen Key ei hyväksynyt. Laumat ja tasapäästävä tasa-arvopyrkimys eivät vie hänen mukaansa yhteiskuntaa eteenpäin vaan erilaisuus, yksilöllisyys, lahjakkuus ja sivistys. Varsinkin henkisillä aloilla enemmistön valta, joka on aina konservatiivinen, on tuhoisa. Tämän seurauksena sivistyksen kehitys pysähtyy ja taantuu. Toisaalta Ellen Key näki myös individualismin rajoitukset; se ei yksinään takaa yhteiskunnan edistymistä. Tämän lisäksi tarvitaan sosialismin veljeyden aatetta. Nämä yhdessä muodostavat edistyksen keskeisimmän voiman. Keyn ihanneyhteiskunnassa individualismin ja sosialismin parhaat arvot yhdistyisivät korkeammaksi ykseydeksi, jonka avulla ihmiskunta voisi ylittää idealismin ja materialismin välisen kUILUN. (InSos, passim.) Key käsitteli tätä problematiikkaa muun muassa egoismi – altruismi- tai itse-tunto – yhteistunto -käsittepareilla. Näiden ääripäiden välillä saavutettiin tasapaino kodissa tapahtuvan luonnollisen kasvatuksen avulla. (Lengborn 1977, 46–47.) Keyn pyrkimys yhdistää individualismin ja sosialismin lähtökohdat liittyvät saumattomasti hänen harmonian pyrkimyksensä, jonka taustalla oli hänen monistinen maailmankuvansa, sekä hänen humanistisiin ihmistä arvostaviin lähtökohtiinsa. Ihmisten samanarvoisuus ei kuitenkaan tarkoittanut hänelle yksilöiden samanlaisuutta. Hän kritisoi-kin voimakkaasti aikansa kasvatusta siitä, että se yritti tehdä lapset toistensa kaltaisiksi.

Ellen Keyn lapsuudenkoti oli isän radikaalisuudesta huolimatta vahvasti uskonnollinen. Ellen omaksui ympäristöstään 12–13-vuotiaana tiukan herännäiskristillisyyden. Siitä ja sen elämäntieteisyydestä hän erkani nuoruuden kehityksen ja tapahtumien myötä. Häntä ei tyydyttänyt myöskään aikansa kristinusko. 1870-luvun lopulta hänestä tuli antikristitty, joka kuitenkin korosti jumaluuden tärkeyttä ihmisille; jumaluus ilmenee hänen mukaansa elämässä, ihmisessä itsessään ja luonnossa, ei abstraktissa Jumalassa. Kuitenkin ihminen tarvitsee jumaluutta ylittääkseen omat egoistiset tarpeensa ja pyrkimyksensä. Ihmisellä pitää olla jokin elämäntähtämys toteutettavanaan. Keyn mukaan kristinusko dualistisine näkemyksineen ei tätä anna. Kirkko ja ajan uskonnonopetus tukahduttivat lasten ja nuorten kehityksen sekä heidän valmiutensa itsenäiseen ja luovaan elämään. Ellen Keyn mukaan jokaisen on kuitenkin luotava oma elämänsä.

Kaiken kaikkiaan Key peräänkuulutti uutta uskonnollista tunnetta. Hän omaksuikin pitkälti goeteläisen elämänuskon (lifstro), jossa korostuu itse elämä ja sen kohtaaminen, kehitys sekä yksilön oma vastuu omasta elämästään ja laajemmin koko yhteiskunnan kehityksestä. Yksityisen ja kokonaisuuden tulee kohdata. Kummankaan onnea ei voi kehittää toisen kustannuksella. Onnellisuus ja elämästä nauttiminen kuuluu elämään. Ihmisten on kuitenkin vapauduttava synnynnäisten vaistojen ja raakuuden orjuudesta, kuten myös yhteiskunnan kasvattamasta arkuudesta. Tämä mahdollistaa ihmisen aktiivisen roolin omassa yhteiskunnallisessa elämässään. Elämänuskoinen ei odota mitään

abstraktilta Jumalalta vaan kokee kaiken riippuvan itsestään ja muista ihmisistä. Osallistuminen ja kehitys ovat ihmiselämän keskeisempiä ulottuvuuksia. Ihmiskunta tavoittaisi Jumalan valtakunnan, kun ihmiset tulisivat Jumalan kaltaisiksi elämässään. Elämänuskon keskeisin tavoite on luoda eläviä ihmiseen liittyviä awoja. (Lifslinjer 1:1, 1–13; Lifslinjer 11:1, 168–252; 11:2, 279–378; Wittrock 1953.) Ellen Keyn mukaan hänen elämänsä sisälsi suurimman ajateltavissa olevan mahdollisuuden rikkaampaan ja korkeampaan inhimilliseen elämään. Yhdellä sanalla ilmaistuna elämänusko merkitsi Keylle humanismia. (Tanke 1:1, ix–x).

Ellen Keyn elämään kansansivistys ja koulu liittyivät tiiviisti nuoruudesta lähtien, vaikka hänen oma muodollinen koulutuksensa jäikin vähäiseksi. Konfirmaationsa jälkeen hän piti yhdessä sisarensa kanssa kartanon työväen lapsille sunnuntaikoulua, jonka sisältö laajeni asteittain. Hän suunnittelei perustavansa kotikyläänsä naisille kansankorkeakoulun. Tämä ajatus ei kuitenkaan koskaan toteutunut. 1870-luvulla hän tutustui grundtvigilaiseen kansankorkeakouluun ja innostui siitä. Hän teki isänsä kanssa vuonna 1873 Euroopan matkan, jonka tarkoituksena oli hakea vaikutteita Emil Keyn apen perustaman kasvatuskodin toimintaan. Matkalla Ellen Key sai kollektiivisesta kasvatuksesta huonon kuvan. Vuodesta 1880 vuoteen 1899 hän toimi opettajana Anne Whittlockin tyttö- ja kokeilukoulussa. Koulussa kokeiltiin uusia pedagogisia ideoita, kuten oppiaineiden valinnanvapautta ja oppilaiden itsehallintoa. Opetustyön rinnalla Ellen Key luennoi lähes 20 vuotta yhtäjaksoisesti Tukholman työväenopistossa. Muutoinkin hän oli hyvin ahkera luennoitsija. Vuosisadan taitetta lähestyttäessä alkoi hänen aktiivinen kirjailijanuransa. Opettajantyönsä ja aktiivisen luennoitsijan toimensa jätettyään hän lähti, hiukan katkeroituneena saamastaan vastaanotosta kotimaassaan, pitkälle Euroopan matkalle 1903–1909. Koti-ikävä ajoi hänet kuitenkin takaisin Ruotsiin vuonna 1909. (Lengborn 1977, 16–33; Bendt 2000, 24–31.) Ellen Keyllä oli siis vankka pedagoginen käytännön kokemus ja alan tuntemus. Hän seurasi tiiviisti myös aikansa reformiliikkeen koulukokeiluja. Tätä osoittaa esimerkiksi *Barnets Århundrade* -teoksen ruotsinkielisen version toisen painoksen laaja kirjallisuuskatsausluku.

Ellen Key unelmoi uudesta, harmonisemmasta ja kehittyneemmästä yhteiskunnasta, naiseudesta, äitiydestä, kasvatuksesta, koulusta, sivistyksestä ja siveydestä, jotka olisivat mahdollistaneet "uuden" yhteiskunnan ja ihmisyyden kehittymisen. Sen saavuttaminen edellytti hänen mukaansa todellisia, syvällisiä yhteiskunnallisia muutoksia. Tämä yksinään ei kuitenkaan riittänyt, vaan lisäksi ihmisten, yhteiskunnan ja koko ihmissuvun on jatkuvasti pyrittävä syvälliseen uudistumiseen ja todelliseen sivistykseen. Tässä prosessissa kasvatuksella on Keyn mukaan tärkeä rooli.

Keyn yhteiskuntakritiikki ja tulevaisuuden yhteiskunnan ideaali

Ellen Keyn tekstien yhtenä punaisena lankana kulkee voimakas yhteiskuntakritiikki ja uuden, kolmannen, valtakunnan visiointi. Tämä nousi hänen aikansa yhteiskunnallisesta murroksesta ja sen suurista ongelmista (Ambjörnsson 1976). Key näki monen ongelman nousevan kapitalistisesta yhteiskunnasta, jonka hän näki ihmisyyden riistäjänä. Amerikkalainen yhteiskunta oli tästä kauhistuttava esimerkki. Keyn silmissä hänen aikalaistensa elämä oli pinnallista ja kiireistä. Veltostuneet ihmiset hakivat ja tarvitsivat yhä voimakkaampia aistinautintoja. Ihmiset elivät kuin koneet, joita liikuttivat ulkopuoliset voimat ja ulkoiset päämäärät. Monelta jäi itse elämä elämättä, eikä monikaan panostanut oman elämänsä "kohottamiseen", jonka kuitenkin olisi pitänyt olla elämän perusmotiivi. Ellen Keyn mukaan tarkoituksettomuus, ryhdittömyys, välinpitämättömyys ja myötävirtaan meneminen olivat

ominaista ajan "kilometriitäjille". Elämästä oli kadonnut yhteenkuuluvuuden ja turvallisuuden tunne, jonka aiemmin eläneet olivat saaneet perhe-elämästä. Kaikki luottivat vain itseensä. Näin elämästä oli kadonnut ilo ja onni. Yhteiskunnan murheellinen tilanne ilmeni Keyn mukaan myös uuden sukupolven vaikeuksissa sosiaalistua kulttuuriarvoihin samalla, kun heidän kokonaisvaltainen ja yksilöllinen kehittyminen estyi. Ellen Keyn yhteiskuntakritiikin keskiössä olivatkin perheiden, naisten, kasvatuksen, koulutuksen ja yleisen sivistyksen heikko tila. (InSos, passim.)

Perheisiin, naisten asemaan, lapsiin ja kasvatukseen liittyviä puutteita ei Keyn mukaan voitu korjata ilman merkittävää yhteiskunnallista uudistusta, joskaan ihmisten elämää ei voi kokonaan redusoida taloudellisiin tai rakenteellisiin tekijöihin. Esimerkiksi vanhempien kehnouden tai lasten huonotapaisuuden taustalla olivat Keyn mukaan usein perheiden epätyytyttävät elinolosuhteet, äitien työssäkäynti ja niukat tulot. Näin lapset ja kodit jäivät vaille hoitoa, lapset jäivät "kodittomiksi". Tällaisissa olosuhteissa siveettömyys ja juoppous lisääntyivät, mikä puolestaan heikensi ihmisten perimää ja aiheutti fyysisiä ja psyykkisiä sairauksia. Tällaisissa olosuhteissa ei vanhemmilla sen paremmin kuin lapsillakaan juuri ollut mahdollisuuksia päästä irti kehnoudestaan ja huonotapaisuudestaan. (BÅ I, 45–46.)

Keyn kaavailemassa uudessa, sosialistisessa yhteiskunnassa pääoman lisäämisen sijaan keskeisellä sijalla tulisi olemaan ihmisyyden ja kulttuurin kehittäminen ja kohottaminen. Elämä, luonto ja ihmisyyden asetettaisiin kaiken mitaksi. Tuotantoelämä palvelisi ihmisiä eikä toisin päin. Kun ihmisten energia vapautettaisiin ylellisyyden tavoittelusta ja talouselämän orjuudesta, vapautuisi todella merkittävästi elämää uudistavaa voimaa. Vasta tällaisissa olosuhteissa voisivat yksilöllisyys ja erilaisuus kukoistaa. Ihmisistä tulisi oman elämänsä subjekteja. (Missbrukad 43–44; InSos, 49–51; BÅ I, 90–95.) Vasta tällaisessa yhteiskunnassa ihmisyyden, yksilöllisyys, hyvinvointi ja onnellisuus, siis täydellinen elämä, voisivat todentua. Yksilön asema ja toimet riippuisivat hänen kyvyistään, taipumuksistaan ja panostuksestaan. Uusi yhteiskunta edellyttäisi kaikkien panostusta, mutta loisi myös kaikille elämisen ja itsensä kehittämisen mahdollisuudet. Kaikki saisivat oikeuden työhön ja nautintoon. Myös avioliitto ja perhe saisivat tällaisissa olosuhteissa kestävä perustan. Toki uudessakin yhteiskunnassa olisi omat vastuksensa ja murheensa, joita todelliseen elämään aina kuuluu, mutta nämä eivät johtuisi enää elannon hankkimisen taistelusta. Todelliset elämänarvot nousisivat kaikkien muiden arvojen yläpuolelle. Key näki eriytymisen, moninaisuuden ja yksilöllistymisen seuraavaan kulttuurin kehittymisestä samalla, kun nämä veivät kulttuuria eteenpäin. Ylipäätään olisi uuden sukupolven hyvinvointi uudessa yhteiskunnassa kaiken keskipiste. (Kvinnopsykologi, 196–199; BÅ I, 78–98; InSos, 41–50; Missbrukad, 40.)

Ellen Keyn unelma tulevaisuuden (koti)kasvatuksesta

Ellen Keyn esittämä kasvatusta- ja koulukritiikki ja tulevaisuuden kasvatuksen ja koulun ideaalien hahmottelu liittyi 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun radikaali-, reformi- ja vapauspedagogiikkaan. Hän oli yksi näiden suuntausten tienraivaajista. (Bruhn 1968; Egidius 1978.) Key näki aikansa (koti)kasvatuksen yhtä lailla kuin koulunkin tukahduttavan lasten yksilöllisyyden ja olevan koko kulttuurin ja ihmisyyden kehittymisen uhka. Suurteollisuuden, äitien siirtymisen työelämään kodin ulkopuolelle ja modernin elämän aiheuttamia vahinkoja voitiin korjata vain niin, että äidit palaisivat takaisin koteihin. Kaikki muut hyvää tarkoittavat toimet olivat vain ongelmien silottelua. Ellen Key näkee naiselliset ominaisuudet ja äidit yhteiskunnan keskeisimpänä elementtinä. "Kansan

ensimuodostus tapahtuu äitien polvilla." (InSos; BÅ I, 45–47; 78–98.) Seuraavassa tarkastellaan hänen kasvatustajattelunsa pääjuonteita tukeutuen ennen kaikkea hänen pedagogiseen pääteokseensa *Barnets århundrade*.²

Ellen Keyn mielestä hänen aikalaisensa, kaikista yksilöllisyyspuheista huolimatta, tulkitivat lapset abstraktin lapsikäsitteen mukaisesti epäorgaaniseksi ja persoonattomaksi aineeksi. Tätä ainetta kasvattaja saattoi muovailta ja uudelleenmuotoilla tahtonsa mukaan. Lapsia ei käsitelty yksilöinä, vaan heitä tarkasteltiin esimerkiksi vanhempien näkökulmasta käsin. Keyn mukaan lapsia olisi kuitenkin pienestä alkaen tullut kohdella yksilöinä, oman elämänsä aktiivisina luojina, eikä erityisenä, lasten ja nuorten, lajina. Lapsilla olisi pitänyt olla oikeus olla oma itsensä ja kehittää taipumuksiaan sekä oikeus omiin tunteisiin ja mieltymyksiin. Heidän pyrkimyksiään kasvaa ihmiseksi olisi pitänyt rohkaista ja vahvistaa, ei alistaa ja tukahduttaa. Tämän yksilöllisyyskasvatuksen hän näki ainoaksi keinoksi kasvattaa lapsi yhteiskunnan jäseneksi ja sosiaalseksi ihmiseksi. Kasvatuksen päämääräksi Keyn näki niiden voimien kehittämisen, joista ihmisen kasvu, kehitys ja arvo ovat riippuvaisia. Valittavasti näin ei ollut Keyn aikana. Kaiken kaikkiaan Keyn korosti kasvatuksessa lasten syvimpien tarpeiden huomioonottamista ja todellisen kehityksen ensisijaisuutta. Jokaisessa lapsessa on hänen mukaansa sisässään oma ideaali-ihmisen mallinsa, jonka kehittymistä kasvatukseen tulee tukea. (BÅ II, passim.)

Keyn mukaan 1800- ja 1900-lukujen taitteessa elettiin murroskautta myös kasvatustajattelun suhteen. Oli tapahtumassa siirtymä lapsen näkemisestä "pehmeänä savena", jota kasvattaja kykeni muokkaamaan toiveidensa mukaisesti, lapsen näkemiseen "kasvina", joka tarvitsi taitavaa puutarhuria luomaan optimaaliset olosuhteet kasvunsa ja kehityksensä tueksi, kuten Keyn aikaiset kasvatuksen uudistajat Ruotsissa olivat aivan oikein korostaneet. Kasvatuksen todelliset uudistajat olivat kuitenkin innostuksissaan unohtaneet sen, että "puutarhurin" on osattava myös leikata ja sitoa taimet oikein. Lapsille vaadittiin kyllä oikeuksia ja pyrittiin kehittämään heidän yksilöllisyyttään, mutta ei opetettu heitä kunnioittamaan muiden oikeuksia. Keyn painotti, ettei lapsen yksilöllisyyden kehitystä saa sekoittaa itsekkyyteen ja kurin puutteeseen. Kasvatukseen on herätettävä vastuun- ja velvollisuudentuntoa, totuudenrakkautta ja tahdonvoimaa. Vapaus on kasvattavaa vain, jos siihen kuuluu velvollisuuksia ja vastuu omien tekojen seurauksista. Lapsen alistamisesta oli Keyn mukaan menty toiseen ääripäähän, lapsen yksilöllisyyden ja vapauden yksipuoliseen korostamiseen. Keyn mielestä ei ollut ihme, etteivät hänen aikansa lapset olleet sen onnellisempia kuin menneisyydenkään ankaramman kasvatuksen saaneet lapset. Hänen aikansa lapset eivät itsekkyytensä ja kärsimättömyytensä vuoksi voineetkaan olla muuta kuin sisäisesti ilottomia ja epävapaita. (BÅ II, 199–200; Kvinnopsykologi, 154.) Ellen Keyn mukaan sen paremmin vanhan kasvatustradition edustajat kuin suurin osa hänen aikansa kasvatuksen uudistajistakaan eivät ymmärtäneet oikein lastenkasvatuksen luonnetta.

Ellen Keyn voi lukea 1900-luvun individuaalipedagogien kärkinimiin. Hän painotti kuitenkin tässä, kuten vapausajattelussaankin, yksilön ja kokonaisuuden suhdetta. Yksilö on hänen mukaansa aina osa kokonaisuutta ja toisaalta kokonaisuus muodostui yksilöistä. Keyn unelmoimassa "uudessa" kasvatuksessa vallitsi harmonia yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden välillä. Keyn ei myöskään tarkoittanut vapauspedagogiikallaan täydellistä vapautta tai anarkiaa; kasvattajalla, kuten edellä ilmeni, pitää olla myös hyvän puutarhurin "leikkaustaito". Luonnollinen kasvatustajattelu ei tarkoittanut, että lapset

² Kirja sai nimensä Harald Gotes'in näytelmästä "Leijonets unge", jossa esitettiin tuleva 1900-luku lasten vuosisadaksi, jonka myötä lapset saisivat heille kuuluvat oikeutensa. (BÅ I, 32.)

jätettäisiin täysin oman onnensa varaan. Lapsille on annettava eväitä elämää varten. Kasvatuksen tulee ohjata lapset elämään elämän suurien arvojen mukaisesti todellista elämää. (BÅ II, 11–12, 53.) Key ei kuitenkaan ollut nähnyt missään toteutettavan tällaista individualismia edistävää, mutta kokonaisuuden palveluksessa olevaa, kasvatusta. (BÅ 11, 199-200.)

Seuraavaan asetelmaan on koottu Keyn esittämän (koti)kasvatuskritiikin pääteemat ja hänen ideaalikasvatuksensa päälähtökohdat.

ASETELMA 1. Ellen Keyn (koti)kasvatuskritiikin ja ideaalikasvatuksen päälähtökohtia.

<u>(Koti)kasvatuksen kritiikin pääkohtia:</u>	<u>”Uuden” tulevaisuuden kasvatuksen pääkohtia:</u>
<ol style="list-style-type: none"> Kasvatettiin lapsia abstraktin lapsikäsitteen mukaan Taivuttava, muokkaava ja samankaltaistava kasvatus <ul style="list-style-type: none"> - mallikasvatuksen ideaali, kehityksen kiirehtiminen - lähtökohtana perisyntien poisjuurimisen traditio - nähtiin, että lapset olivat täysin kasvattajan muovailtavissa - lasten oman olemuksen nujertaminen - nöyryyden ja tottelevaisuuden ihanne - yhdenmukaisuustendenssi, lasten itsenäisyyden ja oman olemuksen tukahduttaminen - samanlaisuuteen taivuttaminen - ryhmäkasvatus (lastentarhat, koulut) Liiallinen ohjaus ja kontrolli ja lasten kokeiluhaluun tyrehtyttäminen <ul style="list-style-type: none"> - lasten vapaalle toiminnalle ei jätetty tilaa - liian valmiit lelut - lasten "valloitusyritykset" ja tutkimusmatkat estettiin - kasvattajilla liiallinen hallitsemisen tarve ”Uudistusmielisetkin” ymmärtäneet vapauden ja yksilöllisyyden väärin <ul style="list-style-type: none"> - itsekkyyks tai kurin puute ei ole yksilöllisyyttä Liiallinen kuri tai hellyys, epäjohdonmukaisuus <ul style="list-style-type: none"> - tukahdutti lapsen itsenäisen toiminnan, työnilon ja mielikuvituksen Ympäristön huonot vaikutteet ja mallit <ul style="list-style-type: none"> - kotien pinnallinen elämäntapa, huvielämä Kodittomuus ja äitiyden katoaminen <ul style="list-style-type: none"> - kotien elämästä puuttui yksinkertaisuus - naiset eivät omistautuneet lapsilleen - naiset väheksyivät suurinta kulttuuritehtäväänsä - koulu ja lastentarha vievät kodeilta kaikki vaikutuskeinot lapsiinsa nähden Vanhemmat eivät kehittäneet itseään ihmisinä eivätkä kasvattajina 	<ol style="list-style-type: none"> Lasten ihmisarvon kunnioittaminen, ja kasvattaminen elämää varten Yksilöllisyyden ja persoonallisuuden kehitys sekä luonnollisen ja asteittaisen kehityksen periaate <ul style="list-style-type: none"> - yksilöllisten taipumusten ja sielunvoimien jalostaminen - pyrkimys kunkin yksilön ”korkeimpaan” - voiman häviämättömyyden laki - pahan voittaminen hyvällä -periaate - perisyntiopin hylkääminen - lapsi sekä ”hyvä että aistillinen Vapaus, omatoimisuus ja kokemusoppiminen <ul style="list-style-type: none"> - lasten tulee saada etsiä, löytää, kokea ja tuntea Yksilöllisyys – yhteisöllisyys; vapaus – vastuullisuus Lempeät kasvatusmenetelmät ja luonnollisten seurausten periaate <ul style="list-style-type: none"> - luonnollinen rangaistus - ei ruumiillista kuritusta - kasvattajan mielipahan käyttäminen Lasten herkkyys ympäristönsä vaikutteille ja vanhempien läsnäolon periaate <ul style="list-style-type: none"> - aikuisten malli tärkeä, myönteiset positiiviset ympäristövaikutteet Kodin ja äitiyden merkityksen korostus <ul style="list-style-type: none"> - äitien polvilla kehittyy koko ihmisuku - koti tarjoaa lapselle optimaalisen ja rauhallisen kasvuympäristön - kasvattajalle asetettavia edellytyksiä: <ul style="list-style-type: none"> - kokonaisvaltainen suhtautuminen lapsiin - luottaa lapsiin ja kohtelee heitä vertaisinaan - ei pakota lasta tukahduttamaan omaa yksilöllisyyttään - lasta tulee kohdella totisuudella, rehellisyydellä ja johdonmukaisesti - katsoo omin silmin asioita, ei pedagogisten doktriinien läpi - on lapsilleen esimerkkinä Vanhemmat ja kasvattaja jatkuvan kehitysprosessin alaisia

Asetelmasta ilmenevät selkeästi Keyn kasvatuskritiikin ja hänen visioimansa ideaalikasvatuksen lähtökohtaerot. Oli siirryttävä taivuttavasta ja alistavasta kasvatuksesta todellisen yksilöllisyyden ja vapauden korostamiseen. Uuden kasvatuksen myötä ihmisistä kehittyisi sekä yksilöitä että sosiaalisia ihmisiä, jotka arvostavat sekä itseään että elämän peruslakeja, ja heillä olisi läheinen suhde luontoon. Uusi kasvatustapa sallisi lasten tunteiden ja tahdon täydellistymisen, jotka olivat ihmisyyden kehittymisen kannalta tärkeät ulottuvuudet. Kaiken kaikkiaan uusi kasvatustapa loisi perustan todelliselle sisäiselle kasvulle, joka taas oli ihmiskunnan kehityksen edellytys. Uuden ihanteen mukaan ihmisen oli seisotettava suorana ja pystyssä. Tähän ei lannistava kasvatustapa antanut mahdollisuutta. Oli karaistava lapsia elämän mukavuuksia ja epäsäännöllisyyksiä vastaan, elämää itseään varten. Tämä kehittäisi elämäniloa ja hengen voimaa. (BÅ II, 7–60.)

Yksilöllisyyttä ja luonnollista kehitystä korostavaan kasvatukseen

Kuten edellä jo todettiin, Ellen Key näki aikansa taivuttavan ja nujertavan kasvatustradition pedagogisena rikoksena. Siihen liittyi niin yhdenmukaistamistendenssi, ylikasvattaminen, toimintavapauden puuttuminen kuin ruumiillisen rangaistuksen käyttö. Tämän mukaan lasten syntinen luonto tuli murtaa, taivuttaa tai painaa alas. Heidän tuli olla nöyriä ja tottelevaisia. Heidät oli taivutettava pienestä pitäen "käyrästä" eli väärästä pois. Keyn mukaan ihminen on niin lapsuudessa kuin muissakin elämänvaiheissa luonnostaan sekä "paha" että "hyvä". Ongelmaksi negatiiviset piirteet muodostuvat vasta silloin, kun ne saavat ihmisestä ylivaltaa. Näin lasten negatiivisia puolia, kuten aistillisuutta ja viettejä, ei tarvinnut, eikä saanutkaan, kokonaan juuria pois – eikä niiden poistaminen ylipäättään ole mahdollistakaan. Ne voi joko nujertaa, painaa alas tai jalostaa arvokkaammiksi, mutta kokonaan niitä ei voi hävittää; sen sijaan, korosti Key, lasten tulee oppia hallitsemaan tunteitaan ja viettejään. (BÅ II.)

Keyn ideaalikasvatuksen perusprinsiippi on siis kunkin yksilöllisyyden ja vapauden kunnioittamisessa ja näiden kehityksen tukemisessa. Samalla hän kuitenkin toisaalta korosti sitä, että lasten tulee oppia jo pieninä tottelevaisiksi. Lasten on ehdottomasti toteltava vanhempiaan. Key ei siis missään muodoin kannattanut rajatonta lasten vapautta tai ylivaltaa. Toisaalta lapsia rajoittavat käskyt ja rajoitukset tulee rajoittaa minimiin. Kun lapsi oppii tottelemaan varhaisvuosinaan, riittää myöhemmin pelkkä vanhempien katse, äänensävy tai sana. Tällainen kasvattajan mielipahaan perustuva ohjaus onnistuu Keyn mukaan vain silloin, kun kodin yleisilmapiiri on "aurinkoinen" Vain näin lapsilla on mahdollista kehittyä vapaiksi yksilöiksi.

Key näki yhdeksi aikansa kasvatuksen suurimmista ongelmista voimakkaan yhdenmukaistamistendenssin. Nekin vanhemmat, jotka puheen tasolla kantoivat huolta lastensa yksilöllisyydestä, joutuivat epätoivoon, jos heidän omat lapsensa eivät olleet toisten lasten kaltaisia. Lastenkasvatusta ohjasi liiaksi lapsen ulkopuolelta tuleva "mallilapsi-ideaali". Tällaisen kasvatuksen muovaamina lapsista tuli laumaihmissä, "joita mahtui 20 tusinaan". Yhdenmukaistamisen sijaan lapsissa tulee herättää ja tukea heidän itsenäisydentunnetta ja rohkeutta erilaisuuteen. Tämä on keskeistä yksilön persoonallisuuden ja myös yhteiskunnan kehityksen kannalta. Kasvatustapa ja koulu eivät saa Keyn mukaan sitoutua yhdenvertaisuusideaaliin. Elämä tulee kuitenkin murskaamaan sen kovakätisesti. (BÅ II, passim.)

Aikansa kasvatuksen toiseksi suureksi virheeksi Key näki sen, että lasten kehitystä pyrittiin kiirehtimään, vaikka kasvatuksen olisi pitänyt perustua lasten luonnonmukaiseen kehitykseen, mikä edellyttää aikaa ja rauhaa. Lapsille opetettiin ja heiltä vaadittiin liian varhain itsehillintää, järjestystaitoa, velvollisuudentuntoa ja rehellisyyttä. Keyn mukaan "uudet" äidit ymmärtäisivät tämän samoin kuin sen, että varhaisvuodet ovat tärkeää välttämättömän "harjoittelun" ja lapsen luonteen rakentamisen aikaa. Tätä prosessia ei saa tarvella liiallisella kiirehtimisellä.

Uudessa kasvatuksessa perusajatuksena on siis lasten kaikkien ominaisuuksien ja sielun voimien jalostaminen. Ylipäätään uuden kasvatuksen keskeisen lähtökohdan muodostaa Keyn mukaan eräs Goethen unohdettu periaate: jokaisessa lapsessa, pahimmassakin, on löydettävissä jotakin hyvää. Tämä ei tosin ole helppoa ja vaatii kasvattajalta pitkämielisyyttä ja aikaa. Key näki oman aikansa kasvatuksen olevan enemmän "dermatologista kuin psykologista". (BÅ II, passim.; Kvinnorörelsen, 174–179.)

Kasvatuksen perusta vapaudessa, omatoimisuudessa ja kokemusoppimisessa sekä optimaalisessa kasvuympäristössä

Keyn mukaan kasvatuksen suurin salaisuus on siinä, ettei lapsia varsinaisesti kasvateta. Luonnollisen kasvatuksen peruspilari on lasten omatoimisuus, aktiivisuus ja vapaa toiminta sekä kokemusoppiminen. Välittömän asiaan puuttumisen sijasta kasvattajan pitää käyttää koko valppautensa optimaalisen lapsen kasvuympäristön luomiseen ja siihen, millaisen esimerkin hän itsestään antaa. "Luonnollisen kasvatustaidon" ydin on, että jättää yhdeksän kertaa kymmenestä huomaamatta lapsen virheet ja välttää auttamasta häntä alituisen. Luonnon tulee antaa tehdä omaa työtään. Tärkeintä "kultaisessa kasvatustaidossa" on rakennusaineiden tarjoaminen lapsen persoonallisuuden kehitykselle. Vanhempien ja muidenkin kasvattajien on kiinnitettävä huomionsa lasten ympäristön optimoimiseen ja itsensä kasvattamiseen eikä lasten kontrolloimiseen ja ylihuolehtimiseen. (BÅ II, 5–8.)

1800- ja 1900-luvun taitteen lapset saivat ympäristöstään Keyn mukaan ristiriitaisia vaikutteita; he elivät kaksoisvaikutuksen alaisina. Toisaalta aikuiset yrittivät juuria heistä pois tapoja ja taipumuksia: heille opetettiin esimerkiksi uskonnon rakkauden oppia, epäitsekkyyttä ja uhrautuvaisuutta, kun taas aikuisten oma elämä opetti heille kilpailun ja oman edun logiikan. Keyn mukaan lasten eheän persoonallisuuden kehitys ei ollut tällaisissa olosuhteissa mahdollista. Myös ylihuolehtiminen lapsista oli ajan ongelma. Äidit tekivät lastensa puolesta lähes kaiken. Ylipäätään lapset olivat niin kottona, lastentarhassa kuin koulussa aikuisten toiminnan kohteina. Key näki muun muassa aikuisten järjestämät, ohjaamat ja kesyttämät leikit jopa vahingollisina lapselle. Keyn mukaan lapsen kehitys tapahtuu parhaimmillaan itsekseen; siihen ei tarvitse kiinnittää sen suurempaa huomiota. Vanhempien omat esimerkit puhuttelevat lapsia parhaiten. Uuden kasvatuksen "kategorinen imperatiivi" on: "ole ensisijaisesti, toimi toissijaisesti". Alle kouluikäiset lapset tarkkailevat jatkuvasti aikuisia ja ovat herkkiä vanhempiensa ja muiden aikuisten teoille ja puutteille. He muodostavat pitkälti tältä pohjalta elämänsä ideaalit ja motiivit. (BÅ II, passim.) Liiallinen suojeleminen ja kontrolli ja toisaalta liialliset virikkeet "poispilasivat" lapset. Lasten päivät ohjelmoitiin liiaksi. Lapsia hauskutettiin, heille keksittiin leikkejä ja tekemistä, äidit siivosivat heidän jälkensä ja lukivat heidän läksynsä.

Toisaalta lasten omaehtoinen toiminta, vapaa leikkiminen ja tutustuminen maailmaan kiellettiin – heidän maailmansa oli kieltojen maailma. Tämä ja lasten tukahduttaminen ylenpalttisella hellyydellä lamaannutti heidän itsenäisen toimintansa, työnilonsa ja mielikuvituksensa. Lapset eivät saaneet

kokea iloa omasta kyvykkyydestään ja siitä, että he saattoivat olla muille hyödyksi. Lapsista kehittyi näin vaativia, itsekkäitä ja turhamaisia. Myöskään heidän vastuuntuntonsa ja moraalinsa ei saanut riittävästi ravintoa kehittyäkseen. Tämä oli Keyn mukaan ajan suurimpia rikoksia. Lasten olisi pitänyt saada kokeilla, etsiä, liikkua, koska he oppivat kokemuksesta, tekemisen sekä yrityksen ja erehdyksen kautta.

Lasten kehityksen kannalta on tärkeää, että he löytävät, oppivat ja valloittavat koko äärettömän maailman. Lasten omatoimisuus onkin paras kasvatusväline. Sitä ei saa riistää heiltä. Heidän tulee saada olla mahdollisimman vapaasti ja omaehtoisesti, kunhan eivät riko muiden oikeuksia. Oli tehtävä tuhat kertaa vähemmän lasten eteen kuin tehtiin samalla, kun kasvattajan olisi pitänyt tehdä tuhat kertaa enemmän mahdollistaakseen lasten oman etsinnän niin, ettei heitä jatkuvasti varjostaisi kasvattajan varjo kaikkine muistutuksineen. Tämä on todellista kasvatusta. Lasten pitäisi antaa siis itse vastata mahdollisimman pitkälle persoonallisuutensa rakennustyöstä. (BÅ II, passim.; Kvinnopsykologi, 150–153.)

Lempeät kasvatustapahtumat ja luonnolliset seuraukset

Ellen Key kannatti lempeitä kasvatustapahtumia ja Rousseau'n ja Spencerin luonnollisten seurausten periaatetta. Nämä tukevat lasten itsehallinnan ja huomionkyvyn kehittymistä. Lasten heikkouksien ja pahuuden voittaminen on mahdollista, vaikka pahan voittaminen hyvällä – itsepäisyyden muuttaminen luonteenlujuudeksi, viikkauten viisaudeksi, miellyttämishalun rakastavuudeksi, touhuamisen yritteliäisyydeksi – ei ole helppoa. Sopivien keinojen löytäminen vaatii aikaa. Tätä Keyn aikalaisilla ei ollut, kuten ei todellista luonnollisen kasvatuksen taitoaakaan. Tämän vuoksi yhä edelleen pyrittiin taltuttamaan ja nujertamaan lasten "pahuus" ruumiillisella rangaistuksella ja taivuttavalla kasvatuksella.

Keyn mukaan kristinusko toi mukanaan kasvatukseen selkäsäunan. Ruumiillisen rangaistuksen käyttö kasvatuksessa ei ollut Keyn aikalaisille vierasta, mikä osoitti hänen mukaansa selvästi, kuinka vähän kasvatusta vasta oli "psykologista tiedettä". Hänen mukaansa lapsia käsiteltiin hänen aikanaan eläimiäkin kovemmin – eläinten harjoittamisessa kärsivällisyys, johdonmukaisuus ja kannustaminen asetettiin sentään ruumiillisen kurituksen edelle. Ajan kasvatusta teki ihmisistä "brutaaleja." Väkivaltaan perustuvat kasvatustapahtumat ruokkivat lapsissa alhaisia vaistoja. Lasten kasvatuksessa ruumiillinen kuritus tulee Keyn mukaan kyseeseen – jos tulee lainkaan – vain ääritapauksissa ja vain alle kolmevuotiaiden lasten kohdalla.

Ruumiillisen rangaistuksen suosio perustui sen näennäiseen tehokkuuteen. Tosiasiallisesti ruumiillisen rangaistuksen avulla saadaan hänen mukaansa vain työnnettyä "viat" pinnan alle. Ruumiillisella rangaistuksella on ylipäätään demoralisoiva vaikutus lapsen luonteen kehitykseen. Voimakas luonne voidaan kyllä tukahduttaa, mutta siitä seuraa usein, ettei yksilö aikanaan kestä elämän todellisia koetuksia. "Selkäsäunasysteemi" ei kehitä lasten itsekkyyttä, älyä, kärsivällisyyttä tai omanarvontuntoa vaan tekee heistä arkoja. Ylipäätään ruumiillisen kurituksen käyttö löytyy hänen mukaansa vihan ja pelon tunteiden ja kaiken maailmassa esiintyvän pahuuden taustalta ja ne tulisivat vallitsemaan maailmassa niin kauan kuin selkäsäuna ja

kasvatusta samaistettaisiin. Ihminen, jota alistetaan voimalla, alistaa vastaavasti pienestä lähtien heikompiensa. Keyn mukaan vasta sitten, kun ruumiillisesta kurituksesta kyettäisiin luopumaan,

voitaisiin katsoa opitun kasvattamisen tieteen aakkoset. Lasten viettejä ja heikkouksia on alistamisen ja poisjuurimisen sijaan pyrittävä jalostamaan kasvatuksen avulla. (BÅ II, 13–35; Kvinnopsykologi 151–153.)

Key korosti Herbert Spencerin luonnollisen seurauksen periaatetta (Rousseau käytti tässä yhteydessä negatiivisen kasvatuksen käsitettä). Tämän mukaan lasten tulee antaa kokea toimintansa ja laiminlyöntinsä positiiviset ja negatiiviset seuraukset. Tämä oli yksi keskeisimmistä "uuden" äidin kasvatukseen keinoista. Hän pyrkii johdonmukaisesti takaamaan sen, että lapset todella saavat kantaa tekojensa seuraukset. Näin lasten on mahdollista itse tehdä päätelmiä kohtaamistaan asioista, jotta he kykenisivät valitsemaan "omantiensä". Luonnollisten rangaistusten suhteen ei toki saanut mennä liiallisuuteen – korvaamattomia vahinkoja ei saanut sattua. (BÅ II, 9–33; Kvinnorörelsen, 175–176.)

Ellen Key ei nähnyt myöskään palkintoihin perustuvaa kasvatusta suotavana vaan piti sitä moraalittomana. Kilpailu ja palkitseminen herättävät kateutta, epäoikeudenmukaisuutta ja ylimielisyyttä. Epäonnistuminen tai onnistuminen sinänsä toimii rangaistuksena tai palkintona tukien lapsen voiman, viisauden ja kestävyuden kehittymistä. Kasvatuksen ja opetuksen tavoitteena tulee olla lasten lahjakkuuden, ei kilpailuvietin, voimistaminen. Ihmisen palkinnoksi tulee riittää itse pyrkiminen, voimain kehitys ja tavoite sinällään. (BÅ II, passim.)

Kodin ja äidin merkityksen korostus

Ronny Ambjörnssonin (1976) mukaan Ellen Key on taiteilija Carl Larssonin ohella yksi Ruotsin merkittävimpiä perhe- ja koti-ideologeja. Key kantoi erityistä huolta aikansa äitiyden ja kodin merkityksen katoamistendenssistä – lapset olivat menettämässä keskeisen elämäneväiden antajan. Kodeista oli hänen aikanaan häviämässä intiimisyys ja lämpö. Äidit eivät omistautuneet enää lapsilleen. Ylipäätään naiset eivät arvostaneet riittävästi kotia ja lasten hoitamista. Pikemminkin perhe ja koti miellettiin naisten yksilöllisyyden "kidutuskammioksi", jossa heidän persoonallisuutensa tukahtui. Jos kodin kuitenkin halutaan olevan muutakin kuin nukkumapaikka tai pikainen kohtaamispaikka, vaatii tämä naiselta kotiin kohdistuvia ajatuksia, voimia ja tunteita. Kodin ulkopuolinen työ vaatii naisilta liiaksi energiaa, jolloin koti ja perhe jäävät vaille huolenpitoa. Keyn mukaan naisten olisi pitänyt nähdä koti ja lastenkasvatus tärkeimpänä yhteiskunnallisena tehtävänä. Ilman äitiä, kodin "perusydintä", puuttuu kodeilta koossapitävä, järjestävä ja lämmittävä voima ja ne tulevat sortumaan. Keyn mukaan ne naiset, jotka sanoutuivat irti äitiydestä tai sen vaivoista, olivat kuin sotilaita, "jotka valmistautuvat taisteluun tekemällä sitä edeltävänä iltana itsemurhan". Tulevaisuudessa Key uskoi yhteiskunnan, ajattelun ja työtapojen uudistuvan siten, että naisten enemmistö "annetaan takaisin äitiydelle". Muussa tapauksessa kodit olisi korvattava yleisillä laitoksilla. Kolmatta vaihtoehtoa ei Keyn mukaan ollut. (Missbrukad, passim.; Kvinnorörelse, passim; Kvinnopsykologi, 139–146; Lifslinjer 1:1, 175–212; BÅ I ja II; passim.)

Koti on Keyn mukaan lastenkasvatuksen tyysija. Kodin kiinteys, rauhallinen elämänjärjestys, kauneus, ilmapiiri, tavat ja nautinnot tarjoavat lapsen tunteelle ja mielikuvitukselle sen tarvitsemää ravintoa. Kodit muovaavat merkittävästi lasten tapoja muuttaen ne ajan kuluessa osaksi häntä itseään. Key näkeekin kodista saadut tavat erittäin tärkeiksi koko lapsen kasvun ja kasvatuksen kannalta. Lisäksi koti antaa lapselle liikkumavapautta, jota yhteisökasvatus väistämättä rajaa olennaisesti. Kuitenkin lasten kasvu ja kehitys sekä heidän kasvatuksensa vaativat ennen kaikkea aikaa, rauhaa ja yksilöllisyyttä. Keyn mukaan lapsia ei voi hoitaa aikataulun mukaan. Kotona äidit voivat oppia

tuntemaan lastensa erityispiirteet ja tukemaan niitä, kuten myös ohjaamaan niitä tarvittaessa toiseen suuntaan tai kitkemään niitä. Kodissa lapset saavat myös rakkautta aivan eri tasolla kuin laitoksissa – ja rakkautta lapsi ei voi koskaan saada liikaa. Kollektiivinen lastenhoito ei voi koskaan korvata kotia. Key kritisoikin vahvasti sekä aikansa lastentarhoja että aikansa kouluja, jotka molemmat hän näki sielunmurhaajina ja tehtaina, jotka tuottavat tusinatavaraa. Vain kodeissa lapsille on mahdollista antaa terveet ja hyvät elämän edellytykset. (Lifslinjer I, 201–212; Kvinnorörelse, 34–41.)

Ellen Keyn ideaalikota on aurinkoinen, rauhallinen ja yksinkertainen, jossa kaikki perheenjäsenet viihtyvät. Jos kodit eivät tulisi olemaan tällaisia, olisi aivan samantekevää, mitä naiset kokouksissaan keskustelivat kasvatuksista, siveydestä ja moraalista. Keskustelemalla ei mikään muuttuisi. Naiselle pitää tuki jäädä omaa aikaa rentoutumiseen ja itsensä sivistämiseen, mutta tämäkin toteutuu silloin, kun äidit hoitivat päätyönään kotia niin kauan kuin lapset heitä tarvitsivat. (BÅ II, passim.)

Keyn koulukritiikin ja "uuden koulun" lähtökohtia

Ellen Key kritisoi aikansa kotikasvatuksen ja sivistyksen tilan lisäksi voimallisesti aikansa koulua, jonka hän näki sielunmurhaajana. Vasta tulevaisuuden koulussa saattaisi sielu kehittyä ja täydellistyä vapaasti. Koulukysymystä hän käsitteli ennen kaikkea *Bårnets Århundra* -teoksen luvuissa Framtidens skola, Religionsundervisningen, Själamorden i skolorna ja Böckerna mot läseböckerna. Sivistyskysymystä hän käsitteli yleisemmällä tasolla *Bildning*-kirjasessa vuonna 1897 (suom. Sivistys 1909). Luonnollisesti tulivat koulukysymykset esiin siinäkin. Framtidens skola -kirjoitus, jonka voi katsoa olevan Keyn systemaattisin koulua käsittelevä kirjoitus, rakentuu Keyn aikaisen koulun kritiikin ja tulevaisuuden kouluideaalin hahmottelun varaan. Kirjoituksensa alussa hän totesi esittävänsä ennemminkin unelmia tulevaisuuden koulun suhteen kuin reformiohjelmää, jota olisi voitu alkaa toteuttaa heti (BÅ II, 51).

Ellen Keyn mukaan koulun ja elämän tulee olla yhtä. Tulevaisuuden koulussa "todellisuus" liittyisi saumattomasti kouluun ja opiskeluun. Koulujen tulee olla todellisia elämän kouluja, joiden päämääränä tulee olla yksilön, yhteiskunnan ja koko ihmiskunnan jatkuva kehitys, "voiman ja onnen" kohottaminen sekä kaiken elämää tuhoavan vastustaminen. Koulusta oppilaiden tulisi saada eväät elämäänsä varten, valmiudet ja halu koko elämän kestävään itsekasvatukseen ja itsensä "kohottamiseen". (BÅ II, 51–83; Kvinnopsykologi, 161–162.)

Keyn mukaan hänen aikansa koulut olivat kaikkea muuta kuin elämäkouluja; ne olivat hautoja kaikkine yhdenmukaisuuspaineineen. Koko koulujärjestelmä olisi vaatinut täydellistä uudistamista – pienet reformit eivät riittäneet, elleivät ne tähdänneet todelliseen kouluvallankumoukseen. Uuden koulun kulmakiviksi Key asetti 1) varhaisen erikoistumisen, 2) opiskelun keskittämisen kerralla vain muutamaan aineeseen, 3) opiskelijoiden itsenäisen työskentelyn ja 4) koulun ja todellisuuden yhteyden kaikilla kouluasteilla (BÅ II, 116). Nämä olisivat vaatineet koulujärjestelmän merkittävää uudelleenorganisointia ja olivat siten mahdollisia vasta tulevaisuudessa. Pieniä parannuksia, joita olisi voitu toteuttaa heti, Key esitti muun muassa seuraavat:

- a) kotiläksyjen minimoiminen, läksyt olisi pitänyt tehdä kouluissa – vanhemmat kuitenkin auttoivat joka tapauksessa lapsiaan näiden kotitehtävissä, mikä ei edistänyt lasten itsenäistä opiskelua
- b) luokan maksimikoko olisi pitänyt laskea 12 lapseen
- c) oppiainejako olisi pitänyt poistaa
- d) tutkinnot pois opintojen tavoitteena eivät saa olla tutkinnot tai todistukset
- e) oppilaiden aktiviteettia ja itsenäistä opiskelua olisi pitänyt lisätä
 - tavoitteena olisi pitänyt olla, että oppilaat itse etsivät tietonsa, hankkivat vaikutelmansa ja muodostavat mielipiteensä.

Lisäksi Key esitti kotikouluja (8–10 lasta) alaluokkien tilalle ja hänen mukaansa varsinaisten, 9–10-vuotiaana alkavien, koulujen olisi pitänyt olla yhteiskouluja, joissa olisi vallinnut suuri opetussuunnitelmallinen vapaus. Oppilaita ei olisi pitänyt nähdä luokkana, vaan yksilöinä. Kaikkein tärkeintä oli opettajan ohjauksessa tapahtuva itsenäinen opiskelu. Opettajan luennoinnin olisi pitänyt muodostua oppilaille harvinaisiksi juhlahetkiksi. Yhteiskoulun Key näki luonnolliseksi ratkaisuksi, olivathan eri yhteiskuntaluokat ja sukupuolet koulun ulkopuolisessakin elämässä kanssakäymisissä toistensa kanssa. Ellen Keylle yhteiskoulukysymys ei ollut vain pedagoginen kysymys; vaan yhteiskoulu oli hänen mukaansa "yhteiskunnan elämänkysymys". Hänen mukaansa todellinen koulu-uudistus olikin laaja yhteiskunnallinen kysymys, mikä olisi edellyttänyt yhteiskuntaolojen radikaalia muutosta. Koulu-uudistusta ei kuitenkaan voinut välttää: ahdistava ja passivoiva koulu tulisi joskus kuitenkin kukistumaan, ennakoiti Key, koska se vastusti kaikkia korkeampia ihmisen olemassaolon tarkoituksia. (BÅ II, 78, 112–115; Sivistys.)

Koulu-uudistusten olisi pitänyt koskea koko koulujärjestelmää, sen perustoja myöten. Lasten olisi tullut saada toimia koulussa omakohtaisesti jäykkien järjestelmien ja kaavojen sijaan. Todellisen uudistuksen jälkeen koulut olisi korvattu "viinitarhoilla", joissa rypäleet (opittavat asiat) olisivat lasten ulottuvilla. Näin lapset saisivat itse maistella ja tutustua kokonaisuudessaan kulloinkin käsiteltävään aiheeseen ja laajemmin koko sivistykseen eikä vain opettajien välittämänä, "sadasti miedonnettuna". Tällainen opetus, joka korostaisi omatoimisuutta jäykkien kaavojen ja järjestelmien sijaan, avaisi lapsille ja nuorille "tien elämään ja onneen". Keyn mukaan kuitenkin sen paremmin ajan vanhemmat, opettajat kuin Ruotsin valtiokaan eivät olleet 1900-luvun alussa kypsiä tällaiseen todelliseen uudistukseen. (BÅ II, 51–83, 109–110.) Koulujen olisi kuitenkin pitänyt kehittää ja tukea oppilaidensa valmiuksia nimenomaan "itsenäiseen sivistystyöhön", koska vasta tällöin koulut kasvattaisivat elämää, ei kouluja itseään tai tutkintoja, varten.

Seuraavaan asetelmaan on koottu Ellen Keyn koulukritiikin ja tulevan uuden koulun lähtökohdat:

ASETELMA 2. Ellen Keyn koulukritiikin ja tulevaisuuden koulun lähtökohtien ydin.

<p><u>Keyn koulukritiikin kärki:</u></p> <ol style="list-style-type: none">1. Sielujen murhaaja ja tasapäistävä<ul style="list-style-type: none">- yhdenmukaistamistendenssi- tukahdutti yksilöllisyyden- tukahdutti ajattelevan, itsenäisen ja osallistuvan ihmisen tarvitsemat valmiudet2. Passivoiva opetus<ul style="list-style-type: none">- opettajajohtoisuus, opettaja tiedonjakajana- opittava tarjotaan liian valmiiksi pureksittuna3. Pirstalemainen faktatieto<ul style="list-style-type: none">- liiallinen tietopainotteisuus,- oppimäärät ohjasivat liiaksi opetusta- opiskelijoista ensyklopedioita4. Moniaineisuus ja tiukka lukusuunnitelma<ul style="list-style-type: none">- ei aikaa syventyä mihinkään5. Tutkinnot ja todistukset määrittivät opetuksen tavoitteet ja sisällön<ul style="list-style-type: none">- johti pänttäämiseen kertaamiseen yms.	<p><u>Uusi, tulevaisuuden koulu:</u></p> <ol style="list-style-type: none">1. Kasvatus elämää ja kokonaisuutta (yhteiskuntaa) varten, yksilöllisyyden ja persoonallisuuden kehityksen tukija, osallisuuden edellyttämien valmiuksien kehittyminen2. Omakohtaisuus, aktiivisuus, kokemusperäisyys, opettajana, ohjaajana ja tukijana3. "Elämään vievä" ja todellisuusperäinen yleissivistys4. Yksilöllisyys ja valinnanvapaus opiskelussa, aineiden integrointi ja keskittäminen, pakollinen oppiaine minimiin5. Ei todistuksia, ei yhteisiä kuulusteluja, ei palkintoja<ul style="list-style-type: none">- oppijalla sisäinen motiivi opiskeluun <p>muuta:</p> <ul style="list-style-type: none">- alaluokat kotikouluiksi- vain suppea perussivistys- elämää varten ja itsensä kehittämisen perustaksi- koulut yhtenäiskouluiksi- kouluarkkitehtuuri ja -puutarhat- luonnon ja ympäristön hyödyntäminen opetuksessa
--	---

Asetelmaan ei sisälly Keyn naiskasvatusta ja naisten koulutusta koskeva kritiikki. Niiden suurimmaksi virheeksi hän näki sen, että naisten sivistyksen perusta oli sidottu miehisiin arvoihin ja opintouriin. Näin koulut eivät tukeneet naisten persoonallisuuden kehitystä, jonka Key näki välttämättömäksi naisille, vaimoille ja äideille ja koko yhteiskunnalle. (Ks. esim. Tähtinen 2003.)

Tasapäistävästä sielunmurhaajakoulusta yksilöllisyyttä ja persoonallisuutta tukeväksi elämän kouluksi

Ellen Key peräänkuulutti siis koulua, jonka päätähtäimessä on elämä. Hänen aikansa koulut antoivat kyllä tietoja ja taitoja, mutta ne eivät olleet juurikaan sidoksissa todelliseen elämään. (Sivistys, 17–18.) Lapset tulivat kouluun pieninä persoonallisuuden taimina, jotka koulu sitten tukahdutti. Passiivisten laumojen kasvattaminen alkoi jo lastentarhoissa koulujen tukahduttaessa lopullisesti lasten sielun ja yksilöllisyyden. Koulut tuottivat laumoja, ei ihmisiä. Nämä noudattivat joukkojen lakeja, joukkojen tunteita ja joukkojen velvollisuuskäsityksiä. Säännönmukaisuus, toveripiirit ja yhteneväinen kuri loivat kouluihin totaalisen yhdenmukaisuusvaatimuksen. Tämä lannisti kaiken persoonallisen ja yksilöllisen. Kouluissa pärjäivät ja niihin sopeutuivat hiljaiset, tottelevaiset, persoonattomimmat ja

värittömimmät lapset – heistä tuli "mallioppilaita". Persoonallisuuksista ja lahjakkuuksista tuli kouluissa väistämättä marttyyreita, eikä heidän yksilöllisyytensä päässyt kehittymään. Näin tukahdutettiin yksilöt, jotka olisivat vieneet yhteiskunnan kehitystä eteenpäin. Sen sijaan koulut raivasivat tietä yleiselle passiivisuudelle ja sydämättömyydelle. Jo lapsena opittiin sivuuttamaan oma omatunto ja oikeuskäsitys ja omat mielipiteet. Tottelevaisiksi opittiin lastentarhassa ja koulussa, ja edelleen työelämässä. Persoonallisuuden ja yksilöllisyyden kehityksen typistymisen ohessa koulussa tuhoutui oppilaiden muisti, ajattelu-, huomiointi- ja keskittymiskyky sekä mielikuvitus. Koulut, lempeimmätkin, tuhosivat siis kaikki ajattelevan, itsenäisen ja osallistuvan yksilön avut. Keyn aikaiset koulut olivat hänen mielestään joka suhteessa ihanteellisen koulun vastakohta. (BÅ II, passim.)

Ellen Keyn mukaan on turha odottaa persoonallisuuksien kehittymistä ennen kuin lasten annetaan kouluissa 1) elää ja opiskella persoonallisuuksina, 2) pitää oma tahtonsa ja ajatuksensa, 3) hankkia omat tietonsa ja 4) muodostaa omat arvionsa. Koulujen olisi kuitenkin pitänyt tukea lasten yksilöllistä kehitystä siten, että jokaisella olisi mahdollisuus antaa "oma melodiansa elämän musiikille" ja löytää oma tiensä. Keyn mukaan hänen aikansa koulut olivat vielä kaukana siitä – lapset uhrattiin abstrakteille sivistysihanteille, opetusopillisille järjestelmille ja tutkintovaatimuksille. Pitkä koulunkäynti, jossa lapsille syötettiin oppiaines valmiiksi pureskeltuna, tuhosi heidän vastaanottokykynsä. Nuoret eivät kyenneet tämän mankelin jälkeen vastaanottamaan "todellista ravintoa", sanomalehdenkin lukeminen oli osalle heistä liian työlästä. Ajan koulujen painottaessa vielä järkipäisyyttä ja muodollista tietoa eivät oppilaiden tunne ja mielikuvitus saaneet juuri lainkaan ravintoa. Täten oppilaat eivät sisäistäneet opetusta, koska se ei tehnyt heihin elävää vaikutusta. Siksi ei opittua kyetty myöskään soveltamaan koulun ulkopuolisessa elämässä. Ilman tunnetta ja mielikuvitusta ei järjensivistys antanut valmiuksia ymmärtää elävää elämää. Näin koulu ei kyennyt täyttämään toissijaistakaan tehtävänsä eli tuottamaan käytännön työhön ja virkoihin kykeneviä ihmisiä. (BÅ II, passim.; Sivistys, 10–13.)

Keyn unelmoimassa tulevaisuuden koulussa olisi vallinnut mahdollisimman suuri valinnan vapaus. Kouluissa olisi lähes yhtä monta lukujärjestystä kuin niissä olisi oppilaitakin. Jokaista yksilöä arvostettaisiin koulussa riippumatta siitä, viittasivatko hänen taipumuksensa käytännöllisyyteen vai teoreettisuuteen. Jokainen saisi koulussa tehdä sitä, mikä parhaiten tuki hänen taipumuksiaan, mikä häntä kulloinkin kiinnosti ja mitä hän parhaiten osasi. Tämä ei johtaisi yksipuolisuuteen, koska muiden oppilaiden toiminta kuitenkin houkuttelisi oppilasta kokeilemaan myös oudompia ja vaikeampia asioita. Tulevaisuuden yhtenäiskoulussakaan, jonka Key näki tulevan koulun perusmuotona, eivät kaikki opiskelisi saman opetussuunnitelman mukaan, vaan jokainen oppilas rakentaisi itselleen sopivan opiskelukokonaisuuden. Opetus eriytyisi sukupuolen (erityisesti murrosiässä), yksilöllisten tarpeiden ja työtapojen mukaan. (BÅ II, passim.; Kvinnopsykologi, 161–162.) Yhtäläisen sivistyksen antaminen kaikille olisi Keyn mielestä pitänyt lopettaa. Tulevaisuuden koulussa pyrittäisiin pikemminkin sellaiseen yleissivistykseen, joka mahdollistaisi elämän ja kehityksen lakien seuraamisen sekä antaisi valmiuksia erilaisten ilmiöiden havainnoimiseen ja yhdistämiseen. Perusopetuksessa, siis kansakoulussa, pitäisi kaikkien tuki hankkia elämän vaatimat perustaidot, joihin Keyn mukaan sisältyivät luku- ja kirjoitustaito, piirtämisen ja laskemisen perustaidot sekä geometrinen katsomistapa ja luonnontuntemus. Myös englannin kieli kuului perustaitoihin, koska se mahdollisti ulkomailla selviytymisen. Kaiken muun yksilö saattoi oppia myöhemmin kirjoista ja elämästä. Vain tämän

välttämättömän tuli olla pakollista kaikille. Peruskoulutuksen jälkeen eriytyminen lisääntyisi entisestään. Näin koulutus tuottaisi erilaisen sivistyksen omaavia yksilöitä. (BÅ II, 62–83.)

Passivoivasta ja lamauttavasta koulusta oppilaiden aktiivisuuden ja yksilöllisyyden korostamiseen ja oppiaineiden integroimiseen

Lapsilla on Keyn mukaan kouluun tullessaan kyky havaita ja toimia itsenäisesti. Kuitenkin hänen aikansa koulu kykeni tuhoamaan nämäkin valmiudet samoin kuin lasten persoonallisuudet lähes täydellisesti. Lasten oppimisen lähtökohtana tulee siten olla heidän omat aktiviteettinsa, kokemuksensa ja havaintonsa elämästä ja luonnosta. Heidän tulee voida tehdä itse päätelmiä "pänttäämisjärjestelmän" sijasta. Opettajan roolin muuttumista ohjaavaksi ja tukevaksi tiedonjakamisen sijaan.

Keyn ideaalissa myös koulun arkkitehtuuri tukisi oppimista, aineiden integrointia sekä lasten kauneusaistin kehittymistä. Kouluissa ei olisi lainkaan luokkahuoneita, vaan erilaisia isoja saleja, joista lapset voisivat hakea tarvitsemansa materiaalin. Näiden vieressä olisi pieniä itsenäiseen työskentelyyn tarkoitettuja huoneita. (BÅ II passim.; kvinnopsykologi, 159–163.)

Keyn aikaisissa kouluissa aineiden moninaisuus (mångläseri), tiedon pinnallisuus ja pirstaleisuus sekä sen tarjoaminen liian valmiiksi pureksittuna tuhosi lasten henkisen vastaanottokyvyn ja opiskelunhalun, jopa heidän elämänilonsa. Oppilailla ei ollut aikaa keskittyä syvällisesti mihinkään aineeseen tai minkään taidon hankkimiseen. Keyn mukaan tämän tilanteen pystyi korjaamaan vain aineiden mahdollisimman pitkälle menevä integrointi. Opettajien olisi pitänyt luopua siitä käsityksestä, että jokaisessa aineessa tuli saavuttaa jokin tietty oppimäärä. Tieto yksinään ei myöskään riitä, ellei ole valmiutta persoonalliseen omistautumiseen, pohdintaan, huomiointi- ja kehittämiskykyyn. Kokonaisuuden ymmärtämisen olisi pitänyt muodostua oppimisen päämääräksi. Koulujen olisi pitänyt tarjota oppilailleen laaja oppiainetarjonta muttei tyrkyttää sitä oppilailleen. Joku voisi tutkia vaikkapa kokonaisen lukukauden esimerkiksi historiaa toisten keskittyessä muihin aineisiin. Key näki toivottavaksi, että lapset keskittyisivät muutamaan aineeseen kerrallaan, kunnes he olivat kulloinkin saaneet sen "mehun", mitä itse kukin sillä kertaa saattoi niistä saada. Myöhemmin oppilas saattoi palata tietyn aineen ja aiheen pariin, kun halusi edetä tässä pidemmälle. Ajan koulujen aineiden paljous ja sirpalemaisuus tuhosi lasten mielenkiinnon ja voimat.

Lentäminen vaikutelmasta toiseen – joka koski lasten koko koulupäivää – ei edesauttanut heidän luonteensa kehittymistä. Vain murto-osa koulun tarjonnasta jäi lapsen todelliseksi "omaisuudeksi" hänen sivistyksensä elementiksi.

Se, että opettaja tarjosi tiedon liian valmiina ilman oppilaiden omaa vaivannäköä, teki oppilaat henkisesti laiskoiksi ja heikensi heidän oppimisvalmiuksiaan. Lisäksi heidän yksilöllisyytensä, aloittekykyisyytensä ja ihanteellisuutensa tukahtui. Tämän seuraukset näkyivät Keyn aikaisessa Ruotsissa: ihmiset olivat vieraantuneet luonnosta, kaikkialla vallitsi kuumeinen kiire, kilpajuoksu viroista ja elämän onnesta. Ajan koulu teki oppilaista parhaimmassakin tapauksessa tietäviä, mutta pinnallisia ihmisiä, joilla ei ollut valmiuksia kehittää itseään. Tähän myötävaikutti myös koulujen todistus- ja tutkintojärjestelmä, joka puolestaan johti kertaamiseen ja pänttäämiseen. Tulevaisuuden kouluissa tavoitteeksi asetettaisiin todellinen sivistys, ei yksityiskohtainen tieto. (BÅ II, passim.; Sivistys, 18–19.)

Keyn kaavailemassa tulevaisuuden koulussa keskeisellä sijalla tulisi olemaan ohjaaminen omaehtoiseen opiskeluun. Ellen Keyn mukaan ihmiskunnan tietovarasto oli jo 1900-luvun alussa niin

suuri, ettei sitä kaikkea voinut opettaa. Koulun olisi pitänyt jo tuolloin keskittyä tiedon perusteisiin ja tukemaan oppilaiden valmiutta itsenäiseen tiedon hankintaan. Tosin tämän valmiuden hankkimiseen menisi koko elämä. Vain itseopiskelun kautta välittyä todellinen sivistys, joka on henki ja totuus. (BÅ II, 79–82.)

Lopuksi

Kirjoituksen alkupuolella esitettiin kysymys, onko Ellen Keyn ajatuksilla kosketuspintaa vielä vuonna 2000 vai onko aika ajanut näiden ohitse. Miten on? Minkälaista kasvatuksen ja koulutuksen tulisi olla, jottei se passivoisi ja tukahduttaisi ihmisten yksilöllisyyttä ja elämässä tarvittavia toimintavalmiuksia? Miten koulu voi palvella yksilöitä, joiden maailmat ja todellisuuden tulkinnat voivat erota täysin toisistaan?

Ellen Key kritisoi voimallisesti aikansa alistavia kasvatusta- ja koulutraditioita. Ne tukahduttivat hänen mukaansa lasten yksilöllisen ja persoonallisuuden kasvun, minkä Key näki tuhoisaksi sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta. Keyn kasvatusta- ja koulukritiikissä sekä niiden tulevaisuuden visioinnissa oli kyse ennen kaikkea yksilöllisemmästä ja eettisemmästä, sydämen sivistyksen omaavasta ihmisestä ja yhteiskunnan kehittymisen mahdollisuuksien peräänkuuluttamisesta. Kasvatusta ja koulussa tapahtuva opetus ja oppiminen tuli saada osaksi kokonaisvaltaista ja jatkuvaa, koko elinajan kestävä sivistysprosessia. Keyn yksilöllisyyden, aktiivisuuden, kokemusoppimisen ja vapauden painotukset liittyvät saumattomasti yhteen erilaisten reformiliikkeiden lähtökohtien kanssa (ks. esim. Kari & Malinen 1991; Lahdes 1961; 1987.) Tältä osin Keyn tekstit ovat siis yhä ajankohtaisia, vaikkei kaikkia hänen ajatuksiaan allekirjoittaisikaan. Myös aikamme keskeisimpien pedagogisten virtausten, kuten konstruktivistisen oppimiskäsityksen (ks. Steffe & Gale 1995), painottamat lähtökohdat vastaavat pitkälti Ellen Keyn kuten muidenkin reformipedagogien painotuksia. Reformipedagogiikan ajamat uudistukset ovat todentuneet myös nykyisessä peruskoulussa ainakin jossakin määrin. Varsinkin vuosituhaten vaihteen painotuksissa on ollut paljon samaa, mitä Key korosti jo lähes sata vuotta aiemmin. Silti Keyn esittämiin lastenkasvatuksen ideaaleihin ja hänen unelmakouluunsa on vielä matkaa, joten hänellä on edelleen oma paikkansa kasvatusalaa koskevassa debatissa, jos niin halutaan. Keyn painottama sivistysprosessi ja humanisuus ovat nekin alkaneet kiinnostaa uudelleen aivan viime vuosina, joten Keyllä olisi tässäkin keskustelussa sanansa sanottavanaan.

Keyn esitysten taustalla oli ajatus, että "uusi" kasvatusta ja koulu loisivat pohjan "uuden" ihmisen ja yhteiskunnan, jossa individualismin ja sosialismin parhaat puolet yhdistyisivät, kehitykselle: yhteiskunnan, jossa elämä, ihmisyyttä ja todellinen sivistys voisivat todentua, jossa ihmiset voisivat ilmentää yksilöllisyyttään ja olisivat oman elämänsä subjekteja, jossa erilaisuutta ei tukahdutettaisi ja jossa yksilöt omaisivat laajat valmiudet yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Tämä mahdollistaisi jatkuvan prosessin, jossa muodostuisi uusi ihminen, inhimillisempi yhteiskunta ja uusi ihmiskunta. Kasvatusta ja koulu ovat siis mitä suurimmin kytköksissä vallitsevaan yhteiskuntaan samalla, kun se on mitä suuremmalta osin ihmisyyden mahdollisuuksien luoja. Nämä ovat aihepiirejä, joista käydään keskustelua tänäkin päivänä, esimerkiksi autonomisuus-yhteisöllisyys- ja postmodernismikeskustelun yhteydessä (Pearson & Podeschi 1999; Aviram 1995; Bauman 1996; Toiskallio 1993). Myöskään Keyn kritiikki hänen aikansa ruotsalaisen yhteiskunnan pinnallisuudesta, kilpailuhenkisyydestä ja ihmisten passiivisuudesta ei tunnu vieraalta myöskään otettaessa 2000-luvun ensiaskeleita. Näin Keyn tekstit ja ajatukset ovat näiltäkin osin edelleen kiinnostavia.

Keskustelua, johon Ellen Keyn äitiyden, kodin ja kotikasvatuksen merkityksen ja lasten yksilöllisyyden korostaminen saa konkreettista kiinnityspintaa, käydään tänä päivänä myös lapsuuden ja vanhemmuuden luonteesta (Denick 1989; Alanen 1992; Hautamäki 2000). Joidenkin, kuten Margareta Rönnerbergin (1996), mukaan yhteiskunta ja lasten maailma ovat muuttuneet viimeisten sadan vuoden aikana siinä määrin, että Keyn kodin ja perheen painotukset ovat auttamattomasti aikansa eläneet. Rönnerberg näkee perheksikön yhdeksi vaarallisimmista sosiaalisista instituutioista lasten ja naisten kannalta. Hänen mukaansa julkisen sektorin, kuten päivähoidon, merkitys on valtava, kun ajatellaan lasten emansipaatiota perheestä ja heidän identiteettinsä rakentumista 1900-luvun lopulla. Hänestä "Lapsen sadan" ideaalien ottaminen mukaan tämän päivän lapsi- ja lapsuuskeskusteluun on täysin epärelevanttia. Toisaalta hän nostaa kirjoituksessaan esille tukun samansuuntaisia lapsuuteen liittyviä ongelmia ja lähtökohtia, joita Key toi esiin kirjoituksissaan. Hän painottaa Keyn tapaan esimerkiksi lasten oikeutta omaan elämäänsä sen subjekteina ja sitä, että lapsia tulee arvostaa ja tulkita alusta alkaen yksilöinä. Lapsuuden aika ei ole ensi sijassa valmistautumista aikuisuuteen vaan se on yksi tärkeä elämänvaihe sinänsä. Hän lopettaakin artikkelinsa Keyn ajatuksia sivuten: "Therefore: let the next century be the 'century of the sibling' – 'The century of brothers and sisters, regardless of age!" Key kirjoitti vastaavasti: "Vasta yhdeksästoista vuosisata näki naisensielun vapautuksen. Jos kahdeskymmenes vuosisata todella tulee lapsen vuosisadaksi, voimme toivoa, että sitä seuraava tulee ihmisen vuosisadaksi – ja ihmishenki alkaa vihdoinkin lähettää todellisuuttaan." (Ajatuksia II, 42.) Molemmat asettavat siis laajasti ottaen tavoitteeksi ihmisyyden. Itse tulkitsen Rönnerbergin sulkevan Keyn pois tämän päivän lapsikeskustelusta pitkälti hänen koti- ja julkista kasvatusta koskevien näkemyksensä takia, ei niinkään hänen yleisten ihmisyyteen, lapsuuteen ja lastenkasvatukseen liittyvien käsitystensä vuoksi. Itse en olisi sulkemassa Keytä debatista kokonaan pois, vaikka toki julkinen lasten hoito ja kasvatusta on tätä nykyä aivan jotain muuta kuin 1900-luvun alussa. Oliko Key sittenkin jossakin suhteessa oikeassa, kun hän peräänkuulutti vanhemmuuden, erityisesti äitiyden, katoamisen seurauksia? Tästä on viime vuosina keskusteltu runsaastikin. Tämän päivän vanhemmilla tuntuu olevan runsaasti vanhemmuuteen liittyviä ongelmia, mikä näkyy esimerkiksi vanhempien ahdistuneisuutena vanhemmuutensa suhteen, lasten ja nuorten identiteettiongelmiensa lisääntymisenä, lapsipsykiatristen hoitoyksiköiden jonojen kasvamisena ja vaikkapa lasten alkoholi- ja huumeongelmien kasvuna. Key ennakoiti lasten ongelmien vaikeutuvan kodin, erityisesti äitien, vaikutusmahdollisuuksien ja vanhemmuuden edellyttämien valmiuksien puutteesta, jos kehitys jatkuisi hänen aikansa kulkemaa linjaa. Myöskään lasten ihmisarvon tunnustaminen, lasten vastuullisuuden sisältävän vapauden ja yksilöllisyyden, omatoimisuuden ja luonnollisten seurausten periaatteen sekä laajemmin lapsuuden luonteen korostukset (ks. asetelma 1) eivät tunnu lainkaan vanhentuneilta ja lapsuuskeskustelusta ulosheitettäviltä, pikemminkin päinvastoin. Myös kasvatus- ja kehityspsykologiset teoriat ja tutkimukset korostavat yhä yleisesti perheen (erityisesti lapsen ja äidin suhteen) ja kotikasvatuksen merkitystä lapsen optimaalisen kehityksen kannalta (esim. Baumrind 1993; Keltikangas-Järvinen 2000) ja vaikka näitä käsityksiä on hyvä tuulettaa esim. Harrisin (2000) ja uuden lapsisosiologian tapaan, ei niiden arvoa voi kieltää kokonaan.

Lähteet

Ellen Keyn omat teokset:

- Ajatuksia II. Otteita Elonuria (eli Lifslinjer) teoksesta. Suomentanut Aina Honkavaara. Eura: Kustannusliike Osmo. 1909.
- BÅ I ja II = Barnets århundrade 1–11. Stockholm Albert Bonniers förlag. 2.p. (1911–1912) [Ensimmäinen painos ilmestyi 1900, Lengbomin (1977, 11–12) mukaan 1. ja 2. painoksen erot eivät juurikaan koskeneet hänen pedagogista ajatteluaan. Hän oli lisännyt toiseen painokseen mm. laajan ja asiantuntevan lapsipsykologian ja lähinnä saksalaisia reformikouluja käsittelevän osuuden. "Efterskrift"-luvussa hän käsitteli aikansa pedagogisia ja yleisemminkin yhteiskunnallisia ilmiöitä Ruotsissa sekä ensimmäisen painoksen saamaa vastaanottoa ennen kaikkea Ruotsissa.)
- InSos = Individualismi ja Sosialismi. Joitakin ajatuksia harvalistosta ja enemmistöstä, 1908 (alkuperäisteos 1895, tarkastettu uusintapainos 1901; suom. viimeksi mainitusta nimimerkki O.N–nen.) Turku: Sosialistinen Kirjapaino-Osuuskunta.
- Kvinnorörelsen, Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1909. Lifslinjer 1:1 (1903) Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Lifslinjer 11:1,2 (1905) Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Missbrukad kvinnokraft: Kvinnopsykologi. Med förord., kronologisk översikt och inledning om Ellen Key i kulturrevolutionen av Bjöm Sjövall. Årsböcker i Svensk undervisningshistoria. Årgång LXI 1981, Volym 149. Stockholm – Upsala (1981, alkuperäinen teos v. 1896, 4. uusintapaino 4v. 1914.) - teos sisältää kolme pääteemaa: "Missbrukad kvinnokraft"; "Naturenliga arbetsområden för kvinnan" ja "Kvinnopsykologi och kvinnlig logik"
- Kvinnopsykologi, ks. Missbrukad kvinnokraft.
- Sivistys. Muutamia näkökohtia. (1909, alkup. 1897, suom. Olga Taino). Turku: Sosialistinen Kirjapaino-Osuuskunta.
- Tankebilder, förra delen (1898). Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Kirjallisuus:

- Alanen, L. 1992. Modern Childhood? Exploring the 'Child Question' in Sociology. Jyväskylä: Institute for Educational Research, Series A: 50.
- Ambjömsson, R. 1974. Samhällsmodern. Ellen Keys kvinnouppfattning till och med 1896. Göteborg.
- Ambjömsson, R. 1976. Ellen Key: Miljö, liv, idéer. Teoksessa Ronny Ambjörnssonin (toim.) Ellen Key. Hemmets Århundrade. Stockholm: Aldus, 11–59.
- Aviram, A. 1995. Autonomy and Commitment: compatible ideals. *Journal of Philosophy of Education* 29 (1), 61–73.
- Bauman, Z. 1996. Postmodernin lumo. Tampere: Vastapaino.
- Baumrind, D. 1993. The Average Expectable Environment Is Not Good Enough: A Response to Scarr. *Child Development* 64, 1299–1317.
- Bendt, I. 2000. Ett hem för själen. Ellen Keys Strand. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Bruhn, K. 1968. 1900-luvun pedagogisia vinauksia. Helsinki: Otava.
- Dencik, L. 1989. Growing up in the Post-Modern Age: On the Child's Situation in the Modern Family, and on the Position of the Family in the Modern Welfare state. *Acta Sociologica* 32 (2), 155–180.
- Egidius, H. 1978. Riktningar i modern pedagogik. Lund: Natur och kultur.
- Harris, J. 2000. Kasvatuksen myytti. Helsinki: Art House.
- Hautamäki, A. 2000. The Matrix of Relationships in the Late Modern Family in the Nordic Countries: A Haven in a Heartless World, a Disturbed Nest or a Secure Base? Teoksessa A. Hautamäki (ed.) *Emergent Trends in Early Childhood Education – Towards an Ecological and Psychohistorical Analysis of Quality*. Department of Teacher Education, University of Helsinki: Research Report 216, 33–121.
- Kari, J. & Malinen, P. 1991. Reformipedagogiikka tämän päivän Euroopassa. Professori Ehrenhard Skieran tutkimusten valossa. Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen katsauksia 25.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2000. Tunne itsesi, suomalainen. Juva-Helsinki/ Porvoo: WSOY.
- Kinnunen, T. 1993. Johdatus Ellen Keyn feministiseen teoriaan. *Ylistylälaulu naisellisuudelle*. *Naistutkimus* 6 (3), 30–40.

- Kinnunen, T. 1993. Naisellisuus uhattuna? – Ellen Key, Hedwig Dohm ja naisemansipaatio. Teoksessa M. Klinge, K., Mustakallio, K.–M. Nenonen, L. Savunen & Vainio, T. *Historian päiviä. Päivi Setälän 50vuotisjuhlakirja*. Jyväskylä: Gummerus, 25–33.
- Lahdes, E. 1961. Uuden koulun vaikutus Suomen kansakouluun. Helsinki: Otava.
- Leche-Löfgren, M. 1930. Ellen Key. Hennes liv och Verk. Stockholm: Natur och kultur.
- Lengborn, T. 1977. En studie i Ellen Keys pedagogiska tänkande främst med utgångspunkt från "Barnets århundrade". *Årsböcker i svensk undervisningshistoria* 140. Stockholm: Föreningen för Svensk Undervisningshistoria.
- Pearson, E. M. & Podeschi, R. L. 1999. Humanism and Individualism: Maslow and His Critics. *Adult Education Quarterly* 50 (1), 41–55.
- Rönneberg, M. 1996. The Century of The Child, Part II: Back to The Future or Forward to the Past? Teoksessa. E. Hujala (toim.) *Childhood Education. International Perspectives*. University of Oulu, Early Education Center: Finland Association for Childhood Education International,
- Sjöstrand, W. 1969. Pedagogiska grundproblem i historisk belysning. Lund: Gleerups.
- Steffe, L. & Gale, J. 1995. (edit.) *Constructivism in Education*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Toiskallio, J. 1993. Tieto, sivistys ja käytännöllinen viisaus. Opettajan sisältötiedosta keskusteleminen post-metafyysisessä kulttuurissa. Turku: Annales Universitatis Turkuensis, Sarja C, osa 99.
- Tähtinen, J. 2003. Ellen Keyn näkökulmia naiskysymykseen, naisten kasvatukseen ja koulutukseen 1800- ja 1900-luvun taitteessa. Teoksessa Minna Vuoro-Lehti & Marjo Nieminen (toim.) *Kasvatushistoria nyt. Makro- ja mikrotutkimuksesta marginaalisuuden, sukupuolen ja tilan analyysiin*. Suomen kasvatustieteellisen seuran Kasvatusalan tutkimuksia – Research in Educational Sciences 14, 177 – 210.
- Wittrock, U. 1953. Ellen Keys väg från kristendom till livstro. Uppsala.

Artikkeli on julkaistu 24.8.24

Tekstiviittaus:

Tähtinen, Juhani 2024. Ellen Key – uuden kodin, lastenkasvatuksen, koulun ja yhteiskunnan asianajaja. *Kasvatuksen historian ENSYklopedia*. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura.
https://www.kasvhistseura.fi/sites/kasvhistseura.fi/files/ELLEN%20KEY_1.pdf (luettu xx.xx.xxxx)